

Iva Lakić Parać

Hrvatski japanolog Vladimir Devidé

Pregledni rad

Review article

UDK 821.521.09Devide, V.

821.521.09-193

<https://doi.org/10.32728/tab.16.2019.3>

SAŽETAK

Hrvatska japanologija duguje neizmjereno mnogo akademiku profesoru Vladimiru Devidéu. Matematičar po zvanju, Devidé je bio istinski zaljubljenik u Japan i neumorni promicatelj japanske kulture u Hrvatskoj i regiji. Održao je preko 200 japanoloških predavanja te napisao dvadesetak knjiga od kojih je, za japanologiju možda najznačajnija *Iz japanske književnosti* (1985.), jedina antologija japanske književnosti na hrvatskome jeziku i hrvatskoga autora. Izbor tekstova uvrštenih u antologiju odražava *mainstream* u dijakronijskim prikazima važnih autora japanske kulturne i književne povijesti, no ova je knjiga, kao i šira Devidéova japanološka ostavština, ujedno i refleksija zanimanja za Japan kakvo je prednjačilo u „zapadnome“ svijetu pedesetih, šezdesetih i sedamdesetih godina prošloga stoljeća. Devidé je u tome smislu svjedok svojega vremena, on opisuje Japan onako kako je to činila većina vodećih svjetskih japanologa spomenutoga razdoblja. Cilj je ovoga rada predstaviti dio Devidéova nasljeđa u kontekstu trendova u japanologiji u posljednjih nekoliko desetljeća.

Glavne riječi: Devidé, japanologija, japanska književnost, haiku, orijentalizam

1. UVOD

Vladimir Devidé (1925. – 2010.), bio je renomirani profesor matematike s međunarodno priznatom karijerom, usavršavao se i predavao u Australiji, Sjedinjenim Američkim Državama te ostalim zemljama svijeta, no u Hrvatskoj je njegovo ime vezano uz Japan i japansku kulturu te ga danas pamtimo prvenstveno kao japanologa i haiku-pjesnika.

1. Vladimir Devidé (1925. – 2010.)

Bio je neumorni promicatelj Japana u Hrvatskoj i bivšoj Jugoslaviji, održavši preko 200 javnih predavanja na temu Japana i japanske kulture. Član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU), dobitnik brojnih nagrada i priznanja na području matematike, za svoj je japanološki rad dobio Orden svetog blaga (1983.), carsko odlikovanje japanske vlade za promidžbu japanske kulture.

Prema bibliografiji dostupnoj na mrežnim stranicama HAZU-a¹, Devidé je objavio preko 40 znanstvenih članaka u međunarodnim matematičkim časopisima, 15 matematičkih knjiga, udžbenika i monografija, surađivao je s brojnim znanstvenim institucijama i časopisima. Možda je manje poznato da je i na polju matematike, baš kao i japanologije, u Hrvatskoj bio pionir jer je objavio prvi udžbenik iz matematičke logike na hrvatskome jeziku, *Matematička logika: Klasična logika sudova* (1964.), i osmislio prve kolegije iz matematičke logike koji su se slušali na poslijediplomskome studiju zagrebačkog PMF-a, usmjerivši tako veći broj mladih matematičara na područja koja su važna u informatici, računalnim strojevima, kibernetici i sl.

Na području japanologije i književnosti utisnuo je snažan trag napisavši 12 japanoloških knjiga, 5 književnih djela te zbirke haiku-poezije na hrvatskome i engleskome, kao i knjigu haibuna na hrvatskome, engleskome i njemačkome jeziku. Svojim je radom i pionirskim zalaganjima i na ovome polju inspirirao i potaknuo mnoge da krenu otkrivati Japan i japansku kulturu, pisanje haiku-poezije na hrvatskome jeziku, učenju japanskoga jezika itd.

Veliki zaljubljenik u haiku-poeziju, koju je ne samo prevodio već i pisao, Devidéovo prvo objavljeno djelo bilo je *Japanska haiku poezija i*

¹ http://info.hazu.hr/hr/clanovi_akademije/osobne_stranice/vladimir_devide

njen kulturno povijesni okvir, objavljeno u Zagrebu 1970. i reizdano još pet puta (2003.) u ukupno 15.000 primjeraka. Važna knjiga na temu haikua je i *Antologija hrvatskoga haiku pjesništva*, izdana u Zagrebu 1996. godine u kojoj nalazimo oko stotinu hrvatskih haiku-pjesnika zajedno s podacima o nagradama koje su osvojili. Tu je i monografija *Haibun* izdana u Zagrebu 1997., a osim hrvatskoga postoje i njezina engleska, njemačka i hrvatska izdanja. Devidéov je prinos razumijevanju i razvoju haiku-poezije u Hrvatskoj nemjerljiv.

U znak sjećanja na autorovu viziju i strast prema haiku-poeziji 2010. godine osnovano je međunarodno natjecanje iz haiku-pjesništva na engleskome jeziku “The IAFOR Vladimir Devidé Haiku Reward”. Prema podacima za 2016. godinu, u njemu je sudjelovalo oko 700 sudionika iz 60 zemalja.² Rok prijave za natjecanje je svake godine u ožujku a pobjednici se proglašavaju na Azijskoj konferenciji o književnosti.³

Osim o haikuu, Devidé je pisao i o japanskoj kulturi i književnosti. Ovaj dio njegova opusa odražava vrstu interesa za Japan popularnom među “zapadnim” zemljama Europe i u Sjedinjenim Američkim Državama polovicom prošloga stoljeća. U tome je smislu Devidé svjedok svojega vremena, on doživljava i opisuje Japan poput vodećih japanologa spomenutoga razdoblja. Neki od njih su u međuvremenu kritizirani zbog svojih esencijalističkih i orijentalističkih pogleda, no moj cilj nije kritizirati Devidéa već na primjeru njegove književne ostavštine ukazati na promjene u japanološkome diskursu u zadnjih nekoliko desetljeća.

2. JAPANOLOŠKA GRAĐA

U Devidéovoj biografiji čitamo da je napisao 12 japanoloških knjiga, no pažljivijim uvidom u građu možemo zaključiti da se često radi o svojevrsnim elaboracijama prethodno napisanih izdanja. Naime, uvidom u prvu knjigu napisanu 1978. te zadnju, objavljenu 2006. vidimo da se radi o vrlo sličnim, ako ne i jednakim, u kasnijem izdanju daljnje elaboriranim temama.

2 International Academic Forum (IAFOR) japanska je institucija sa sjedištima u Nagoyi i Kobeu. Osnovala ju je 2009. godine mala skupina azijskih, europskih i sjevernoameričkih profesora i poduzetnika s ciljem organizacije znanstvenih konferencija, podrške izvornih istraživanja te savjetodavnih i izdavačkih djelatnosti. Naglasak je stavljen na azijsku tematiku, kao i na globalnu tematiku iz azijske perspektive. Više je informacija dostupno na <http://iafor.org/>.

3 Ovo su pobjednici iz 2016. godine, prvo mjesto je osvojio haiku iz SAD-a, a drugo haiku iz Srbije:
sunny afternoon
a shadow
on the mammogram
Suraja Roychowdhury, United States

instead of moonlight
the bank commercial
at my window
Davor Marinković, Serbia

Iz Devidéova sam japanološkoga opusa izdvojila četiri reprezentativne japanološke knjige: *Japan – tradicija i suvremenost* (1978.), *Japan – poezija i zbilja* (1987.), *Iz japanske književnosti* (1985.) i *Japan* (2006.).⁴

Sadržaj knjige *Japan – tradicija i suvremenost* (1978) sastoji se od donekle prerađenih tekstova serije članaka, ukupno četrdesetak, koje je autor publicirao u zagrebačkim dvotjednim novinama za kulturu i umjetnost *Oko* (1975. – 1976.). Kako sâm objašnjava, oni predstavljaju sažetak dojmova, doživljaja i susreta koje je autor imao u Japanu, ali i čitanja nekoliko stotina knjiga iz Japana i o Japanu. Očito pisana s namjerom popularizacije Japana i japanske kulture, knjiga ne slijedi ustaljene znanstvene uzuse (ne navode se izvori, a i nije jasno je li autor djela prevodio s japanskoga ili s engleskoga), no kako se esejistički stil isprepliće s predstavljanjem književne građe, sam Devidé osjeća potrebu ograditi se riječima „nije namjera ove knjige da čitaoca uvjerava u korektnost činjenične građe koju sadrži, ni u opravdanost njome impliciranih i potaknutih zaključaka.... već da pobudi zanimanje za Japan“ (1978: 6). Raščlamba najpoznatijih djela jedne svjetske književnosti u koju se autor, između ostaloga, upustio, a s ciljem da je predstavi domaćoj publici, odnosno pobudi njezino zanimanje, i uz najbolje namjere, možda bi trebalo podrazumijevati eksplicitnije navođenje izvora kojima se autor služi. Čak i kada unutar teksta spominje poznata japanološka imena poput L. Hearn, D. T. Suzukija, R. H. Blythea i druge, autor to čini na usputan i nedovoljno dorečen način te se njegov minuciozan (gotovo matematički) stil pisanja čini u velikoj opreci s ovakvim pristupom. Diskrepancija bi se manje osjećala da se autor zaustavio samo na esejizmu kao intimnijoj razini diskursa, no kako to nije slučaj, pitanje izvorišta samo se po sebi nameće.

Knjiga je tematski vrlo raznolika, a sličnim će stilom biti napisane i ostale. Točnije, često iduća knjiga dobrim dijelom reproducira ili nadopunjuje sadržaj prethodne. Tematski bi se mogla podijeliti na sljedeće kategorije: književna (poglavlja „Manyōshū“, „Zapisi uz uzglavlje“, „Waka poezija“, „Saigyō“, „Hōjōki“, „Tsurezuregusa“, „Haiku poezija“, „Bashō“, „Onitsura“, „Chiyo iz Kage“), povijesna („Kamikaze A.D. 1281“, „47 vjernih vazala“, „Put do Tokugawa Japana“), filozofsko-kulturološka („Utjecaj zen budizma“, „Zen majstor Hakuin“, „Čajna ceremonija“, „Rikyū“, „Nō drama“, „Kabuki kazalište“) i ekonomsko-sociološka („Ekonomski div“, „Tradicija i suvremenost“).

4 Lista japanoloških djela prema godini izdanja izgleda ovako: *Japanska haiku poezija i njen kulturno povijesni okvir* (1970., reizdana 2003.), *Japan – tradicija i suvremenost* (1978.), *Japan – prošlost i budućnost u sadašnjosti* (1978., reizdana 1988.), *Iz japanske književnosti* (1985.), *Japan – poezija i zbilja* (1987.), *Japan za djecu* (1987.), *Razgovori o haiku poeziji* (1991.), *Zen* (1992.), *Renge* (1995.), *Antologija hrvatskoga haiku pjesništva* (1996.), *Rashomon i druge priče* (2000.), *Japan*, monografija (2006.). Slijedi lista knjižvnih djela: *Bijeli cvijet* (1994.), *Antidnevnik prisjećanja* (1995., prošireno reizdanje pod naslovom *Na krilima noćnog paunčeta* pojavilo se 2010.), *Trenutak/The Moment* (1997.), *Hai-buni – riječi slika* (1997.).

Neke će navedene kategorije naknadnom revizijom postati posebna književna izdanja pa će primjerice kategorija književnost biti dodatno razrađena u *Antologiji japanske književnosti* (1984.). Izbor tekstova uvrštenih u antologiju odražava *mainstream* u dijakronijskim prikazima najvažnijih autora pojedinih razdoblja japanske kulturne i književne povijesti. Tako nailazimo na prijevode manjega dijela predgovora *Kojikiju*, odabrane poezije iz *Manyōshūa*, dijela slavnoga Tsurayukijeva predgovora *Kokinshūu*, odabrane poezije iz *Kokinshūa* itd. Preveo je u cijelosti *Hōjōki*, a nudi nam i dijelove *Makure no sōshija* te *Tsurezureguse*, Zeamijeve *nō* drame *Hachi no ki*, odabranu poeziju Kobayashija Isse te odabrane pripovijetke Akutagawe Ryunosukea.

Kao pozitivnu i doista vrijednu stranu Devidéove ostavštine svakako valja istaknuti upravo prijevode na hrvatski jezik pojedinih izvadaka antologijskih djela japanske književnosti. Naravno, radi se o prijevodima s engleskoga pa bi za potpuni doživljaj možda trebalo pričekati njihov prijevod s japanskoga. Kada navodi primjere iz haiku-poezije, autor ponekad ne navodi njihovu originalnu formu na *romajiju*, što bi poznavateljima jezika donekle pomoglo u doživljavanju djela, a uobičajena je primjerice praksa u anglo-saskoj japanološkoj literaturi kojom se Devidé naveliko služi. No, autor tu manjkavost nadoknađuje svojim interpretacijama koje osvajaju ljepotom i sugestivnošću.

Članci i eseji o Japanu i japanskoj kulturi u knjizi *Japan. Poezija i zbilja* (1987.) u mnogočemu se nastavljaju na prethodno predstavljenu knjigu. Devidé opisuje svoj doživljaj sudjelovanja u različitim aktivnostima (putovanja, religijski običaji, posjeti restoranima, izložbama itd) tijekom mnogostrukih boravaka u toj zemlji. Tematski su vrlo raznoliki, a kako sam autor objašnjava, radi se o izboru od dvadesetak članaka i eseja koji su na hrvatskome, engleskome ili japanskome jeziku u razdoblju od petnaestak godina bili objavljeni u nekoliko hrvatskih, japanskih i/ili američkih književnih časopisa. No, kako nigdje ne navodi koji su to časopisi, njegovu je tvrdnju teško provjeriti. Obrađene teme bi se i ovdje moglo podijeliti u dva korpusa: kulturološki i književni. U prvi spadaju eseji poput “Može li Zapadnjak razumjeti Istok?”, “O japanskim stvarima” ili “O-bon festival”, dok u drugi možemo staviti naslove poput “Humanizam kao trajna vrednota u japanskoj poeziji”, “Život i poezija zen majstora Ikkyūa”, “Pismo Matsuo Bashōu” itd.

Bogato ilustrirana monografija jednostavno naslovljena *Japan* (2006.) samo je prošireno izdanje prethodnih knjiga. Ona donosi, među ostalim, i opće podatke o geografskome smještaju japanskih otoka, o flori i fauni, o ljudima te japanskome jeziku i pismu. Ponovno čitamo o japanskoj ranoj povijesti, religiji, likovnoj umjetnosti, književnosti s posebnim osvrtom na haiku, kazališnoj umjetnosti, japanskoj ratničkoj prošlosti, bonsaju,

ikebani, origamiju, japanskim vrtovima, tradicijskoj gradnji, kuhinji, ali i o japanskome odnosu prema radu i suvremenom Japanu. Neke su od tema, bez većih promjena, obrađene prije 30 godina u knjizi *Japan. Tradicija i suvremenost* (1978.).

Prateći slijed izdavanja navedenih knjiga, njihovu koncepciju i sadržaj, moj je dojam da se zapravo radi o jednoj knjizi na kojoj je autor radio preko 30 godina, a koju je objavljivao u nekoliko navrata i pod različitim naslovima.

3. POEZIJA KAO MEHANIZAM „TUMAČENJA“ KULTURE

Devidéovu „tumačenju“ Japana potrebno je posvetiti poseban članak, no i ovdje ću se dotaknuti te teme jer je izuzetno važna za mlade generacije hrvatskih japanologa kojima je Devidéova japanološka građa ponekad „prvi prozor“ u japansku kulturu. Naime, Devidé nije bio školovani japanolog, nije govorio japanski jezik, a njegov pristup japanološkoj građi nije se temeljio na znanstvenim metodama... No, Devidé jest bio renomirani znanstvenik, samo na drugome znanstvenom polju, a zvjezdana društvena pozicija uvaženoga profesora akademika nosi i stanovitu težinu. To najbolje vidimo danas, kada na neki način moramo „braniti“ studente od njegovih nekritičkih, iako nadasve šarmantnih, interpretacija Japana.

Dakle, legitiman je naum autora da nam približi Japan i japansku kulturu, on to osjeća kao svoju životnu misiju, što je i razumljivo jer su u vrijeme njegove mladosti rijetki mogli osobno doživjeti Japan. No, čini se da njegove impresije ne dolaze toliko iz stvarnoga života (iako je fizički u Japanu boravio u više navrata, a i oženio se Japankom) već isključivo iz literature o *Japanu*. Devidé čita autore poput E. Fenollose (1853. – 1908.), Lafcadija Hearn (1850. – 1904.), Ezre Pounda (1885. – 1972.), Arthura Waleya (1889. – 1966.), Donald Keena (1922.), R. H. Blytha (1898. – 1964.) itd., odnosno „poznavatelje Japana prve generacije“. Neki od njih su među prvima imali priliku posjetiti Japan i osobno sudjelovati u nekim procesima njegove „modernizacije“ nakon 1868., neki su boravili u Japanu dovoljno dugo da nauče fluentno govoriti jezik, neki nikada nisu bili u Japanu niti su poznavali govorni japanski, no prevodili su djela klasične književnosti i poezije napisana na klasičnom japanskom i to uspješno jer ih je same krasio veliki pjesnički i književni talent.

Ono što im je zajedničko jest kulturno povijesni binarizam Istok – Zapad. Za mnoge je Japan predstavljao fascinantnoga i zagonetnoga Drugoga, svijet koji ih je neodoljivo privlačio i bez sumnje očaravao, ponekad u toliko mjeri da su ga odabirali za mjesto vječnoga počinka. Spomenuti su autori uglavnom bili književnici i zaljubljenici u umjetnost, nisu bili znanstvenici, a Japan koji su poznavali i kojem su se divili živio je u klasičnoj književnosti, poeziji, čajnoj ceremoniji, budističkim tekstovima i nō kazalištu. Upravo

taj i takav Japan prenosi nam Devidé nekih sedamdesetak godina poslije, i sam pjesnik i zaljubljenik u japansku umjetnost. U međuvremenu je zemlja doživjela poraz u 2. svjetskome ratu, kao i veliki ekonomski procvat nakon njega, a javlja se i nova generacija japanologa koja pokušava sebi i nama objasniti taj nevjerojatni fenomen, jedinstven u ekonomskoj povijesti čovječanstva, s tim da u raščlambi sada sudjeluju i japanski teoretičari. Nastavljaju govoriti i pisati o Japanu kao o fascinantnome Drugom, s tim da sada fascinacija s kulture i umjetnosti prelazi na međuljudske odnose i japanski mentalitet. Svi osjećaju potrebu objasniti nam što Japan jest, zašto on takav jest i kako je takvim postao (vidi Benedict, Nakane, Doi, D. T. Suzuki itd). Devidéov nam japanološki opus potvrđuje kako je i autor mišljenja da je za razumijevanje Japana potrebna pomoć „stručnjaka“. Dakle, istočnjaci i zapadnjaci se mogu razumjeti ako u to ulože dovoljan napor, razumijevanje se samo po sebi ne čini kao realna opcija.

Pokušat ću ilustrirati čime rezultira Devidéov napor na primjeru njemu najdraže teme, haikua. On kaže: „Haiku nije mogao biti primljen (i prigrljen) od Zapada (tj. užeg kruga Zapadnjaka koji su mu dorasli), dok mu L. Hearn nije rekao što je Japan, dok mu D.T. Suzuki nije rekao što je zen i dok mu R. H. Blyth nije rekao što je – haiku.“ (Devidé 2006: 86).

No, promotrimo pažljivije Devidéove uzore. R. H. Blyth je napisao dvadesetak opsežnih knjiga i mnoštvo članaka o zenu, haiku poeziji i humoru Japana. Priznaje ga se kao velikoga popularizatora japanske kulture, no i kritizira njegovo jednodimenzionalno promišljanje japanske poezije i zena. Zamjera mu se da je suviše jednoznačno vezivao zen uz haiku jer je i sam Bashō govorio kako mu posvećenost pisanju haikua stoji na putu prema prosvjetljenju (Hakutani 2001: 123). Primjerice, mnogi veliki haiku pjesnici, poput Chiyoa, Busona ili Isse, nisu bili pripadnici zen budističke škole već škole Čiste zemlje (jap. Jōdo). Sljedeći primjer dobro ilustrira Devidéovu potpuno nekritički usvojenu Blytheovu koncepcijsku tvorevinu.

U svom stilu Devidé kaže: „Haiku je poezija zena u Japanu, japanski zen u poeziji, poezija Japana u zenu.“ (Devidé 2006: 87) No, i „najveći haiku pjesnik Matsuo Bashō (1644-1694) napisao je niz haikua koji su čista ljubav prema bližnjemu“ (114). Pritom navodi sljedeću pjesmu:

Aki fukaki	Kasna jesen,
tonari wa nani wo	Pitam se, kako žive
suru hito zo	moji susjedi?

Kako ovakva čuvstva pomiriti s budističkim idealima o emotivnoj distanciranosti od iluzornih fenomena koji nas okružuju, o zaboravljanju svojega „ja“ i sjedinjenju sa „svime“? Ono što Devidé naziva „čistom ljubavlju prema bližnjem“ može se protumačiti i na druge načine. Čovjek na smrtnoj postelji

bolno je svjestan da se život nastavlja i nakon njegove smrti. U tome smislu, ono što susjed radi, nastaviti će raditi i kada njega ne bude. Umjesto „ljubavi prema bližnjem“ ne radi li se o ljubavi prema životu samom? Kako povezati tu emotivnu involviranost za život i stvari koje ga čine, s emotivnom distanciranošću i suštinskim nihilizmom zena?

Kako vidimo, Devidé često interpretira haikue, odnosno uvodi čitatelja u svoj subjektivni okvir kojim sugerira stanoviti doživljaj. Pritom ponekad objektivno i ispravno ukazuje na ono što haiku doista jest, „umjetnost oduzimanja i izostavljanja svakog ukrasa, svake „štukature“, svake ne apsolutno neophodne riječi“ (cit. *ibid*). No, vrlo često su njegovi zaključci kontradiktorni, čak u tolikoj mjeri da nam izgledaju potpuno nevjerojatni. Na primjer, kada govori na način da je haiku = Japan = zen, odnosno da je „haiku poezija zena u Japanu, japanski zen u poeziji, poezija Japana u zenu.“ (*ibid*), to vrlo lijepo zvuči, no ako malo bolje pogledamo, ispada da haiku mogu pisati samo Japanci upućeni u zen ili je zen nešto s čime se Japanci rađaju, iz čega bi proizišlo da svi ostali zapravo nisu u stanju pisati haiku-poeziju, odnosno da je haiku moguć samo u Japanu, što naravno nije točno (a to vidimo i na autorovu osobnom primjeru). No, ako haiku uspješno pišu ljudi iz cijeloga svijeta, što to haiku doista jest? Odnosno, ako je haiku impregniran zenom, što taj zen doista Devidéu znači? Evo njegova objašnjenja: „Zen nije nikakva mistika, nikakva religija, nikakva akademska filozofija, nego neposredno doživljavanje života samoga „poput rascvjetala stabla trešnje“. Devidé ovdje jednostavno prenosi ideju D. T. Suzukija, velikoga popularizatora zena na Zapadu, koji je u međuvremenu kritiziran upravo zbog pisanja koje ne dovodi zen u povijesni, institucijski (jer *zen shū* jest i religijska institucija) i društveni kontekst (liturgijski su sve budističke škole oduvijek prisutne u svakodnevnome životu Japanaca), zanemaruje važnost meditacije i duhovnoga rasta koji iz nje proizlazi, zapravo, stvara nekakvu svoju, idealiziranu verziju zena koja nema mnogo veze sa stvarnošću.⁵

No, zaustavimo se samo na interpretaciji da je zen „neposredan doživljaj života poput rascvjetala stabla trešnje“. Motiv „rascvalih trešanja“ je sveprisutan u japanskoj poeziji od samih početaka. No, značenja koja su mu dana priča su za sebe i čine dio diskursa koji su nam u nasljeđe ostavili *nihonjinron* teoretičari u svojim pokušajima da definiraju „jedinstveni japanski identitet“, odnosno „japanski um“. Taj um (način promišljanja, doživljavanja svijeta) u njihovim pisanjima suprotstavljen je zapadnjačkom (europskom i američkom) kao suprotnom polu: Zapad = logičan, analitičan, racionalan i Istok = intuitivan, emotivan, iracionalan. „Trešnji cvjetovi“ simbol su *mono no awarea*, odnosno *mono no aware* simbol je onoga „neuhvatljivog, nedorečenog, neshvatljivog, intuitivnog i emotivnog“ u japanskoj književnosti, nečega što zapadnjaci teško mogu razumjeti, što

⁵ Puno više o temi na <http://www.westernbuddhistreview.com/vol5/suzuki-gentium.html>.

se ne može opisati riječima već se može samo naslutiti i intuitivno osjetiti. No, uzmimo za primjer klasik japanske književnosti *Genji monogatari* (11. st.) u kojemu se pojam *aware* javlja preko 1000 puta. Nije li moguće da je riječ *aware* uskom krugu pripadnika carske aristokracije (svakako ne japanskomu narodu u cjelini) predstavljala nešto što je njima u datom vremenu i prostoru bilo samorazumljivo. Svoj način života i razumijevanja svijeta oni nisu imali potrebu nikome izvan svoga okvira objasniti i tumačiti, pa odatle činjenica da je Japancima lakše čitati engleski prijevod od japanskoga originala romana. Ne toliko zbog nepoznavanja klasičnoga japanskog već stoga što je prijevodom na engleski roman leksički i semantički prilagođen razumijevanju suvremenoga čitatelja. Stoga, teza da *aware* predstavlja nešto nerazumljivo strancima ne stoji jer njega ne razumiju ni Japanci.

Ovakva i slična pisanja, koja se temelje na isticanju japanskoga kulturnog identiteta kroz demonstraciju kulturnih razlika u odnosu na druge kulture, a s ciljem promicanja ideje japanske kulturne jedinstvenosti u svijetu doživjela su veliki kritički otklon počevši od osamdesetih godina naovamo. Stoga bi Devidéov esencijalistički način predstavljanja Japana, u relevantnoj japanološkoj literaturi koja želi biti znanstvena i empirijski provjerljiva, danas bio neprihvatljiv.

Eklatantni primjer orijentalizma u Devidéovu pisanju je i esej „Humanizam kao trajna vrednota u japanskom poeziji“ koji tematizira poeziju koja je po svome sadržaju, poruci ili emocijama, a prema Devidéovu tumačenju, duboko humanistička. On tvrdi da „u japanskoj poeziji nije potrebno *sustavno tražiti* humanizam, već se on u njoj *spontano* nalazi“ (Devidé 1987: 108). Pritom navodi zbirku pjesama iz 8. stoljeća, u kojoj doista nailazimo poeziju raznolikoga karaktera, pisanu od različitih društvenih slojeva. Reprezentativan primjer je pjesma „Pitanja i odgovori o siromaštvu“ Yamanoue no Okure, koju Devidé dijelom i prevodi. Ono što nam izostavlja jest činjenica da Okura i njegov pjesnički krug pišu poeziju uvelike inspiriranu kineskom poezijom (prema nekim istraživanjima postoji mogućnost da je sam Okura – Korejac) i da tema siromaštva, kolikogod humanistički zvučala, predstavlja doista jednu veliku tematsku iznimku, ona iskače iz cjelokupnoga opusa toliko da je zbog svoje uočljivosti i postala poznata. Osim toga, kolikogod je poezija u zbirci *Manyōshū* jedinstvena po svojoj tematskoj raznolikosti, toliko se to ne može reći za velike zbirke poezije koje su uslijedile u narednome razdoblju. Takvo će tematsko ukalupljanje, uglavnom ograničeno na ljubavnu poeziju i onu o godišnjim dobima, koju piše dvorska aristokracija (jer drugih izvora nemamo) potrajati sve do Kamakura razdoblja, kada uslijed velike društvene nesigurnosti i ratova poetika mijenja tematiku te postaje realističnija i humanijega, običnom čovjeku bližega, karaktera. U

skladu s tim, autor preskače 350 godina, vrlo produktivne i izuzetno važne književne povijesti i iz 8. nas uvodi u 12. stoljeće citirajući Saigyōa (1118. – 1190.), budističkoga redovnika-poetu koji se odlučuje na osamljenički stil života daleko od religijskih centara moći i luta Japanom u potrazi za inspiracijom. Takva osebujna ličnost (iako asketski način života u poznim godinama doista jest bio osobni odabir nekih književnika i umjetnika aristokratske provenijencije), doista ne može predstavljati književni (pa ni kulturni) *mainstream*.

Devidé (1987: 111) Saigyōa u svojem tumačenju japanske kulture kroz poetiku drži:

„školskim primjerom za osjećaj sabi: usamljenosti, osame, ali ne u pejorativnom smislu te riječi gdje biti sam znači biti izgubljen, već u „velikoj afirmaciji“, gdje biti sam znači biti združen sa svim ljudima i s čitavom prirodom, znači zaboraviti svoje „ja“, onaj sebični ego što stvara iluzorne barijere između čovjeka i svega onog što je „izvan“ njega (u kom smislu riječi „sjeta“ i „tuga“ u prijevodu valja uzeti „toplije“ negoli smo navikli)...“

Navodi sljedeću pjesmu:

kokoro naki	Onoga bez strasti -
mi ni aware wai	njega obuzima
shirare kerii	sjeta tuge:
shigi tatsu sawa no	Sumrak jeseni; šljuka
aki no yūgure	uzlijeće s močvare.

Devidé i ovu pjesmu interpretira oblačeći je u budističko ruho. Za budiste svijet je iluzija, a stvaranje svijesti o iluzornoj suštini svijeta i prosvjetljenje uma koje tada nastupa, jest konačan cilj svakoga budističkoga sljedbenika. No, takva svijest podrazumijeva ne vezivanje za stvari, ljude i situacije, svojevrсну emotivnu hladnoću jer doista, potrebno je „zaboraviti svoje „ja“, onaj sebični ego što stvara iluzorne barijere između čovjeka i svega onog što je „izvan“ njega“ (cit. *ibid*). No, Saigyō se, kako vidimo, ne ustručava priznati emotivnu involviranost sa svijetom koji ga okružuje. On osjeća i tugu i sjetu pri pogledu na šljuku koja svojim letom označava kraj jeseni. Takav njegov stav je u potpunoj opoziciji s budističkim načelima o prividnosti fenomena i iluzornosti svijeta koji nas okružuje. Saigyō je opijen ljepotom svijeta i prirode te je mistificiranje njegove poezije oblačeći je u zen budističko ruho, po mome sudu, pretjerano.

Zanimljivo, pjesmu koja doista jest humanističkoga karaktera, jer japanski car piše *waku* o „ljudima koji pate“ (zbirka *Gyokujōshū*, svezak XVIII, car Fushimi) Devidé naziva trivijalnom, možda jer u njoj ne nalazi dovoljno mogućnosti za mistifikaciju:

Itazurani
yasuki waga mi zo
hazukashiki
kurushimu tami no
kokoro omoeba

O, moj lagodni
način života - kakva
li je sramota!
Kada se samo sjetim
teškoća svoga naroda.

ZAKLJUČAK

Mogla bih još jako dugo pisati i nabrajati primjere kontradiktornosti i nekritičnosti u Devidéovu pisanju, no kao što sam rekla na početku, cilj ovoga članka nije kritizirati Devidéa već ukazati na trendove u japanologiji u posljednjih nekoliko desetljeća a koji idu ukorak s promjenom fokusa s teksta na kontekst u humanističkim znanostima općenito.

Svakako treba naglasiti činjenicu da nije bilo profesora Devidéa i njegove strasti prema japanskoj kulturi možda danas ne bi bilo ni japanologije u Hrvatskoj i šire. Neupitno je da su njegove knjige u mnogima pobudile zanimanje za Japan i usmjerile ih prema japanologiji kao struci (i sama sam među njima jer je profesor zaslužan za temu kojom sam dobila svoju prvu stipendiju za Japan). Njegovo pisanje o Japanu puno je ljubavi i iskrene očaranosti tom zemljom i ljudima te nam ostaje u trajnome nasljeđu koje će svojim sadržajem inspirirati i dalje. Dakako da profesor Devidé nije bio školovani japanolog, no za mene on jest japanolog unatoč činjenici da nije govorio japanski jezik i nije pisao ono što danas nazivamo znanstvenom literaturom. Poput svojih starijih europskih kolega koji su prevodili klasična djela japanske književnosti bez da su poznavali govorni japanski ili ikada kročili nogom u Japan, poput mnogih profesora na katedrama za japanologiju diljem Europe i svijeta koji možda fluentno ne govore japanski, ali su eksperti u svojim japanološkim područjima, Devidé je činio ono što je mogao, pa i više, u datim okolnostima. Njegova japanološka ostavština možda nije znanstveno utemeljena i metodološki korektna, odnosno, njezina je funkcija prvenstveno popularizacija japanske kulture, no za nas je i kao takva izuzetno važna i treba je promatrati u kontekstu vremena i prostora na kojim je nastajala. Ona nam na neki način potvrđuje i koliko smo bili ukorak s ostatkom svijeta koji je otkrivao Japan i dalekoistočnu Aziju na, za to vrijeme, specifičan i geopolitički uvjetovan način. Ono što je Hrvatsku obilježilo jest jaz koji se stvorio nakon Devidéa, jer, za razliku od Slovenije i Srbije, nismo imali generaciju japanologa koja je prirodno nastupila nakon njegova umirovljenja devedesetih godina. Vjerujem da bismo u protivnom danas slavili 20 godina osnivanja katedre.

Zaključno, profesor Devidé je trajno zadužio sve nas i na tome mu trebamo biti zahvalni. Njegovi prijevodi japanske književnosti i danas su jedini hrvatski prijevodi i po svoj prilici takvi će ostati još dugo. Njegova strast za novim znanjima, za otkrivanjem novih svjetova inspirirat će i

dalje. No danas, kada smo svjesni naravi njegova pisanja te promjena koje su nastupile u japanološkome znanju koje se sve jasnije ograđuje od esencijalističkih interpretacija, potrebno je reći i da koliko god je bio inspiracija japanolozima formiranim u 20. st., on to više ne može biti japanolozima koji se formiraju u 21. stoljeću.

LITERATURA

BENEDICT 1946

Benedict Ruth, *The Chrysanthemum and the Sword*, Boston 1946.

DEVIDÉ 1978

Vladimir Devidé, *Japan – tradicija i suvremenost*, Zagreb 1978

DEVIDÉ 1987

Vladimir Devidé, *Japan – poezija i zbilja*, Zagreb 1987

DEVIDÉ 1985

Vladimir Devidé, *Iz japanske književnosti*, Zagreb 1985

DEVIDÉ 2006

Vladimir Devidé, *Japan*, Zagreb 2006

DOI 1973

Takeo Doi, *The Anatomy of Dependence*, New York 1973

HAKUTANI, 2001

Yoshinobu Hakutani, *Modernity in East-West Literary Criticism. New Readings*, London 2001

NAKANE 1970

Chie Nakane, *Japanese Society*, Berkley, Los Angeles, London 1970

SUZUKI 1970

D.T. Suzuki, *Zen and Japanese Culture*, Princeton 1970

SUMMARY

Croatian Japanologist Vladimir Devidé

Croatian Japanology owes much to academician and professor Vladimir Devidé. Although he was a mathematician by profession, his name in Croatia is inevitably associated to Japan and Japanese culture. Devidé was tireless in his promotion of Japan in Croatia, holding more than 200 public lectures on Japan and its culture. He also wrote some of the first books on Japanology in Croatian, such as the first and, for now, only anthology of Japanese literature (*From Japanese Literature*, 1985). The choice of literary works listed in his anthology reflects the mainstream in diachronic representations of the most important authors in Japanese cultural and literature history. It also reflects, however, the kind of interest in Japan which was rather popular in the “western” world of the sixties and the seventies of the past century. In this sense, Devidé is a witness of his time, he writes and describes Japan in a way similar to some of the most popular Japanologists of the aforementioned decades. My aim is to present part of Devidé’s legacy in the context of changing trends in Japanese studies in past few decades.

Keywords: Devidé, Japanology, Japanese literature, haiku, orientalism.ssss

